

Németh Lajos – Életinterjú 1986

„Szigetet és mentőövet”

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Missionart Galéria,
2017, 358 oldal, ár nélkül

RÓZSA T. ENDRE

1984-ben jelent meg Budapesten Szász Imre könyve, az Eötvös Kollégium utolsó éveiről szóló Ménesi út. Németh Lajos, aki akkor már az ELTE Művészettörténet Tanszékének professzora volt, reagálni akart a könyv bizonyos állításaira. Hallgatói felajánlották neki, hogy magnófelvételt készítenek tanárukkal. Az első alkalmat újabbak követték, hónapokon keresztül rendszeresen összeültek a tanszéken. A Szász-könyv háttérbe szorult, Németh Lajos életútját viszont lépésről lépésre végigkövették. Vélhetőleg a fő moderátor, Beke László terelte ebbe az irányba a beszélgetések menetét. A legalább 30 órányi hangfelvétel jól szerkesztett változata három évtizeddel később talált kiadót, az MTA Művészettörténeti Intézet és a MissionArt Galéria jóvoltából. Lényeg az, hogy talált.

Roppant célirányos szöveg jött létre, folyamatos „oral history”. Időközben Németh Lajos elhunyt, de életének, szemléletének lenyomatát, a hajdani szakmai viták, a régi kollégák emlékét magnókazetták őrzik, és most már a könyv is. Tanúságtétel a közelmúltról, felülnézetből. Fiatalemberként a népi írókkal rokonszenvezett, Erdei, Féja, Kodolányi és Bibó népnemzeti irányultságát érezte a magáénak. Ezen az úton járva vette észre Fülep Lajost, akiben vezércsillagot talált magának. Az 50-es évek első felében a pártközpont kulturális osztályán tevékenykedett, és ugyanakkor lett Fülepnél aspiráns. 56 után művészeti intézeteknél munkatárs, vezető beosztásokat töltött be, de nem tudok róla, hogy valaha is bárkivel tengelyt akasztott volna. Ha elbizonytalanodott, visszahátrált Hollósy Simonhoz, Nagy Balogh Jánoshoz, később Csontváry életművét kutatta, igen jelentős eredménnyel.

Németh igen tájékozott volt a művészetelmélet területén, otthonosan mozgott Wölfflin, a szellemtörténész Dvorak, Riegl és Panofsky terminológiájában. Valószínűleg Fülep tanítványaként szegődött a művészeti szándék, a Kunstwollen máig ható teóriájához. Riegl dolgozta ki, az Egyesült Államokba költözött Panofsky terjesztette el, és a posztmodern sem tagadta meg.

A 60-as években Németh szellemi útja az egzisztencializmus felé kanyarodott el, akkortájt Sartre, Camus és Kafka fénye világította be a magyar értelmiség égboltját. Másokkal ellentétben tudta, hol a határ.

Heidegger patetikus parasztbakancs-tanulmányát már nem vette be. Tudta, hogy az elnyűtt bakancsokat Van Gogh hordta, semmi közük a földmunkások nehéz rögválóságához. Heidegger bakot lőtt. Részben a francia egzisztenciálfilozófia nyomán Németh választása Kondor Béla és Ország Lili művészetére esett. A választás adekvát és hiteles. A további fejlemények, az újabb generáció iránt már elvesztette az érdeklődését. Jó viszonyban volt Erdély Miklóssal, de a performansz nem illeszkedett Németh világához.

Az életinterjúkönyv legfontosabb hozadéka, hogy részletesen kiderül belőle: az 1957-es Tavaszi Tárlat után a progresszív művészeket soha többé nem lehetett visszaszorítani a föld alá. Minden hadakozás ellenére az Európai Iskola stafétabotja eljutott a következő nemzedékhez. Az Aczél-féle kultúrpolitika valójában a folyamatos hátrálás története, és a 3T módszerét végszükségben eszelte ki. A pártideológia apróbb-nagyobb átmeneti sikerek után önnön dugájába dőlt. Nem látványosan, nagy robajjal, csak úgy csendeskén, volt-nincs, elfújta a szél.